

CIRCULAȚIA AMFORELOR ȘTAMPILATE ÎN ZONA CAPUL DOLOJMAN

VASILICA LUNGU

Intenția de întocmire a unui prim *corpus* al toartelor de amfore ștampilate identificate în zona Capul Dolojman, se plasază în continuarea unor mai recente preocupări de restituire a evoluției istorice în așezarea fortificată de aici, îndeosebi, pentru finalul perioadei sale grecești clasice și pe parcursul celei elenistice. Prin analiza datelor încercăm să venim în întâmpinarea unor lacune documentare, sesizabile mai ales la nivelul informațiilor scrise. Totodată, oportunitatea prezentării lor se justifică în contextul dificultăților întâmpinate la reperarea nivelurilor de locuire din perioada respectivă, ale căror obiective au fost distruse în mare parte o dată cu ridicarea edificiilor romane târzii.

Întregul lot este compus din exemplare rezultate din cercetările arheologice efectuate în aria locuită, din 1965² până în momentul de față și rămase inedite.

Referiri mai vechi la prezența amforelor ștampilate în teritoriul așezării grecești de la Capul Dolojman, le găsim la V. Canarache³. Autorul semnalează o descoperire întâmplătoare făcută în anul 1955, la 2 km nord-vest de satul Jurilovca, în spatele promontoriului Dolojman. Aici au fost descoperite „nu mai puțin de 100 de amfore”, datate în prima jumătate a secolului IV a. Chr, care alcătuiau ringul unui mormânt distrus în urma unor arături mai profunde. Acestea au fost repartizate conform tipologiei lor în două categorii distincte. Din descrierea autorului credem că putem identifica, în primul caz — amfore neștampilate, caracterizate prin masivitatea și proeminența piciorului — tipul amforelor de Chios, care au circulat în secolul

¹) vezi studiul Mihaela Mănușu-Adameșteanu, în acest volum.

²) Cea mai mare parte a lotului este alcătuită din exemplarele descoperite de Maria Coja în săpăturile efectuate în sectoarele Faleză Sud (= SII), localizat în capul promontoriului, în afara fortificației romane, și Basilica III. O altă parte importantă a fost reperată de către Mihaela Mănușu-Adameșteanu în sectorul Faleză Est. Aducem mulțumiri ambelor cercetătoare pentru amabilitatea cu care ne-au pus la dispoziție piesele rezultate din propriile lor cercetări.

³) V. Canarache, *Importul amforelor ștampilate la Istria*, București, 1957, p. 380.

IV. a. Chr. Cel de-al doilea tip, reprezentat de produsele thasiene, se remarcă prin prezența unor ștampile mici „de tipul celor cu reprezentarea lui Heraclon în genunchi, trăgând cu arcul, ori cu o floare cu tija lungă”. Asocierea celor două tipuri de amfore ne ajută, din punct de vedere cronologic, să căutăm pentru reprezentarea lui „Heraclon în genunchi, trăgând cu arcul”, un magistrat din perioada veche a timbrajului thasian. Acesta ar putea fi, de pildă, Ἀριστομένης⁴, întâlnit foarte des cu acest simbol, în asociere cu mai mulți producători.

În sprijinul ipotezelor lansate, menționăm o foarte recentă descoperire⁵ din necropola aferentă așezării puse în discuție, localizată nu foarte departe de tumulul prezentat de V. Canarache. Aici a fost cercetat integral un mormânt de incinerare, acoperit de un tumul cu manta și ring de piatră. În interiorul acestuia din urmă, în jurul suprafeței funerare, s-a găsit un ring de amfore, distrus parțial de arătură. În exterior, ringul de piatră era bordat de o platformă de fragmente provenite de la amforele depuse ca ofrandă și sparte pe loc. Amforele — cca. 30 de exemplare⁶ — sunt produse de ateliere din Chios și Thasos. În ringul interior ele sunt dispuse alternativ. Cele mai multe dintre produsele thasiene sunt marcate cu ștampile care poartă nume de magistrați databili în intervalul 370—325⁷. Spre deosebire de cele două tipuri de ștampile menționate de V. Canarache, am identificat aici o mai mare varietate de simboluri și totodată de nume.

O altă prezență thasiană ne-a fost comunicată de A. Avram⁸ și ea este marcată cu numele eponimului Πει — (gr. G: 350—340, cf. Garland, 1986, p. 259, nr. 3), în timpul producătorului Πυλάδης, foarte activ în atelierul din Molos.

Alte referiri au fost făcute în mod repetat de către Maria Coja⁹ în lucrările dedicate așezării de la Capul Dolojman și de către Mihaela Mănucu-Adameșteanu, în rapoartele de săpătură¹⁰ fără însă o prezentare mai amănunțită a lor.

Totalul de care dispunem în momentul de față se ridică la un număr de 82 de exemplare.

În ceea ce privește reperarea lor în sectoarele cercetate, se poate observa că o bună parte din material se concentrează în zona Faleză Sud (=SII),

⁴) Vezi, de exemplu, Maria Coja, BCH, 1986, suppl., 13, p. 427, cat. 6.

⁵) Este vorba de un tumul cu mormânt de incinerare, cercetat de noi în campaniile 1990—1991 și numerotat TIV. El face parte din necropola așezării grecești de aici și se situează în vecinătatea ei vestică. În momentul de față, se află în lucru un studiu dedicat descoperirilor din acest tumul.

⁶) Din marea cantitate de material amforic aflat în stare fragmentară, au fost restaurate integral sau parțial, până acum, cca. 18 exemplare.

⁷) Un studiu dedicat analizei ștampilelor thasiene din acest tumul se află în atenția noastră pentru etapa imediat următoare.

⁸) Această ștampilă a fost inclusă în lucrarea lui Alexandru Avram, *Ștampile de amfore thasiene de la Histria*, (1992) — teza de doctorat în manuscris, la numărul de catalog 580.

⁹) Vezi Maria Coja, *Recherches dans un établissement pontique peu connu et observation sur son territoire*, en Actes du II Congrès International des études du sud-est européen (Athènes, 7—13 mai 1970), Tome II, Athènes 1972, p. 170.

¹⁰) Vezi pentru detalii în volumul de față.

unde stratul elenistic a fost mai bogat documentat, dar, din păcate, fără o stratigrafie clară. Alte descoperiri au fost înregistrate izolat în sectoarele Basilica III și Faleză Est, de cele mai multe ori însă piesele fiind antrenate în straturile ulterioare perioadei elenistice.

Sub aspect cantitativ, repartiția pe centre de producție se prezintă astfel:

SINOPE	42 exemplare
THASOS	23 exemplare
RHODOS	4 exemplare
HERACLEEA PONTICĂ	3 exemplare
CHERSONES	3 exemplare
AKANTHOS	2 exemplare
KNIDOS	1 exemplar
MENDE	1 exemplar
INCERTE	3 exemplare

TOTAL	82 exemplare
-------	--------------

Caracterul restrâns al informațiilor, datorat prezenței lor reduse, nu permite abordarea unor estimări valorice comparabile cu cele aplicate pe loturile mai mari, cercetate în celelalte centre consumatoare vest-pontice (Histria, Tomis, Callatis). Ca urmare, este imposibil de realizat o imagine a ponderii relative a unuia sau a altuia dintre centrele exportatoare, ancorate într-un eventual cadru cronologic. Interpretarea datelor, insuficiente deci pentru stabilirea unor concluzii de ordin statistic, constituie mai degrabă o bază de discuții utilă pentru viitorul cercetării.

Numărul ceva mai ridicat al toartelor ștampilate venite din Thasos și Sinope permite sublinierea unor observații cu caracter preliminar privind cronologia lor. De asemenea, exemplarul mendeean se remarcă prin singularitatea sa, mai ales că ștampile din acest centru nu au fost încă semnalate pe țărmul românesc al Mării Negre.

MENDE

Toarta cu ștampila-gemă, cat. 1, aparține unei amfore realizate dintr-o pastă dură cu bogat conținut de mica și calcare. Buza este arcuită în exterior, cu partea superioară teșită. Sub buză a fost trasată o bandă circulară cu vopsea roșie. Culoarea cenușie, care o înlocuiește pe cea bej-gălbuie inițială, a fost dobândită în urma unei arderi secundare foarte puternice semnalate și de stratul gros de cenușă din complexul cercetat.

Pentru această piesă, cele mai semnificative apropieri pot fi stabilite cu exemplarul cat. 222, descoperit la Pnyx în umplutura încadrată Perioadei III a ansamblului și datată la sfârșitul secolului V — începutul sau prima jumătate a secolului IV a.C.¹¹. Referitor la acest tip, V. Grace avea unele rezerve asupra originii, dar sublinia în același timp asemănări evidente în modelarea buzei cu exemplarele thasiene.

¹¹ Virginia Grace, Stamped Wine Jar Fragments, Pnyx II, Hesperia Suppl. 10, 1956, cat. 222, inclusă clasei de ștampile cu origine necunoscută.

Apropierea prototipului mendeean de standardele amforelor produse în Thasos a mai fost subliniată în repetate rânduri și de către I.B. Brașinski (1980, 1984). Pentru a scoate în evidență valoarea produselor din Mende comercializate pe piețele pontice, autorul menționează un fragment din dialogul conceput de către Demosthene împotriva lui Lacritos, (datat în al treilea sfert al secolului IV). Se vorbește aici despre o călătorie de afaceri întreprinsă de doi negustori athenieni, Artemon și Apollodoros, prin Mende și Sycion, și de acolo prin Bosfor. În continuarea textului, autorul mai adaugă: [935], 35

Πᾶν γὰρ δὴπου τοῦναντίον εἰς τὸν Πόντον οἶνος εἰσάγεται ἐκ τῶν τόπων τῶν περὶ ἡμᾶς, ἐκ Πεπαρήθου καὶ Κῶ καὶ Θάσιος καὶ Μενδαῖος καὶ ἐξ ἄλλων πόλεων παντοδαπός.

Stabilirea de către Virginia Grace a identității mendeene a unor ștampile de pe amfore descoperite în Agoraia Athenei, a constituit un principal indiciu în recunoașterea tipurilor de amfore specifice acestui centru. Totodată descoperirile din Athena au servit ca bază clasificării lor tipologice, atestate aici numai pentru secolul V a. Chr.

La rândul său, Brașinski revine de mai multe ori asupra analizei amforelor descoperite în stațiunile arheologice nord-pontice, în special, în inventarele funerare ale curganelor de la Elisavetovskoe sau Nymphaion. Compararea tipurilor identificate, ajutată și de asocierea în complexe închise cu alte materiale arheologice databile, l-au determinat pe Brașinski să fixeze evoluția amforei de Mende în intervalul cuprins între a doua jumătate a secolului V și prima jumătate a secolului IV a. Chr.

La Histria, Suzana Dimitriu (Histria II), atribuie cu probabilitate exemplarul cat. 434 unei producții proto-thasiene, prin comparație cu exemplare provenite din zona Bosforului (Zeest, pl. VI). Pierre Dupont, totuși, nu acceptă legitimitatea comparării fragmentelor și relevă apartenența piesei de la Histria la centrul mendeean (vezi și Norma di Sandro, *Le anfore arcaiche della Scarico Gosetti, Pithecusa, Cahiers des amphores archaïques et classiques*, 2, Cahiers du Centre Jean Bérard, XII, Napoli, 1986, p. 82).

La numai 40 km nord de Histria, în perimetrul locuit al anticului oraș Orgame-Argamum a apărut exemplarul mendeean ștampilat care face obiectul acestei discuții. El a fost descoperit într-o groapă atribuită unei locuințe de perioadă clasică, alături de mai multe fragmente (panse și funduri) de la amfore de Mende și Heracleea Pontică, fish-plate cu angobă roșie și un fragment de cupă-skyphos „delicate class”, datată 430 a. Chr. (cf. Sparkes-Talcott-cat. 493). Ștampila reproduce aversul unei monede (mendeene) ilustrând capul unui tânăr în profil, spre dreapta.

Alte două amfore produse în același centru au fost descoperite ca ofrande într-un mormânt tumular de incineratie cercetat de noi în anul 1988 și rămas încă inedit. Amforele, întregite, erau asociate în complex, printre alte categorii ceramice, cu o cupă-skyphos datată cca. 400—380 (cf. Sparkes-Talcott, cat. 622) și cu un askos attic, tipul cu feline, datat, de pildă, în complexe cercetate la Athena, nu mai târziu de primii ani ai secolului IV a. Chr. (cf. H.A. Thompson, *Chronology of Tholos, Hesperia*, supl. IV,

1940, fig. 97/d). Caracteristicile tipului reprezentat de cele două ecemplare corespund întru totul descrierilor relevate de către Brașinski în privința amforelor mendeene de la sfârșitul secolului V—începutul secolului IV a. Chr. (cf. Brașinski, 1984, p. 105—108). Ambele exemplare descoperite de noi poartă pe gât litere grecești scrise cu vopsea roșie. Cu aceeași vopsea sunt trasate benzi înguste, circulare, sub buză sau sub linia diametrului maxim. Aceste ultime particularități le putem considera ca inspirate din repertoriul nord-ionian al amforelor arhaice din Clazomene sau Chios, de pildă.

Așadar, primele semnalări de amfore mendeene din aria așezării grecești fortificate de la Capul Dolojman, atât în perimetrul locuit, cât și în zona necropolei, au fost consemnate în complexe databile între 430 a. Chr. și primii ani (eventual, primul sfert) ai secolului IV a. Chr. Datarea a fost verificată adesea pe baza asocierilor cu alte tipuri de materiale arheologice, în special ceramică attică, pentru care cele mai semnificative corespondențe le-am selectat din cercetările efectuate în Agoraua Athenei.

În condițiile fixării unui cadru cronologic delimitat suficient de convingător și prin prezența altor categorii ceramice, după părerea noastră, descoperirea ștampilei rhodiene cu numele lui Σώτας, (cat. 67), în același complex cu exemplarul mendeean ștampilat, o considerăm cu totul întâmplătoare. Ea nu poate fi socotită decât ca o intruziune ulterioară, antrenată în straturile mai vechi în urma repetatelor intervenții târzii, reperate în acest perimetru în timpul cercetărilor arheologice.

THASOS

Analiza produselor thasiene descoperite la Capul Dolojman pune în evidență prezența mai multor tipuri de ștampile, repartizate cronologic într-un interval destul de cuprinzător. Deși sporadice, piesele de la începutul timbrajului thasian, găsite de cele mai multe ori printre materialele de epocă romană sau romano-bizantină, sunt cu atât mai semnificative cu cât nivelurile de locuire corespunzătoare lor sunt dificil de reperat din cauza nivelărilor și suprapunerilor ulterioare.

Primul exemplar, cat. 2, are imprimat într-un cadru rectangular un cap de bărbat cu barbă, în profil pe dreapta. Apropierea acestei piese, conform tipului de ștampilă, de cele două exemplare de la Histria (Avram 1992, cat. 7) sau de exemplarul cat. 8 de la Thasos (Garlan, 1985, p. 729) o situează printre cele mai timpurii pătrunderi de ștampile thasiene pe litoralul românesc al Mării Negre, în catalogul nostru ocupând chiar primul loc.

Pentru cronologia așezării de la Dolojman, ștampilele din grupul cronologic F (Garlan, 1986) anunță un moment important prin importurile thasiene de la mijlocul secolului IV (350—340) și, în același timp, o apropiere evidentă de situația Histriei¹². Totodată, în acest interval se pot observa unele corespondențe și cu celelalte centre consumatoare, Tomis și Callatis, unde, printre primele nume¹³, s-au amintit eponimii Me la Tomis și Ἀριστοδῆς la Callatis. O mențiune aparte se cuvine făcută pentru ștampila

¹²) Așa cum reiese din lucrarea lui A. Avram, 1992, în manuscris.

¹³) cf. Livia Buzoianu, et, BCH, 1986, Suppl., 13, p. 409.

lui Αλσχιών marcată cu un simbol complex, format din trei elemente: semi-lună, pastilă, stea. Multe dintre trăsăturile, care individualizează acest tip de șampilă — elemente din simbol, grafie, dispunere —, se regăsesc într-un grup de piese, bine asamblat în complexul de la Pnyx, într-un strat încadrat între sfârșitul secolului V și prima jumătate a secolului IV¹⁴. Două dintre componentele simbolului — stea și pastilă — sunt comune cu cele de pe exemplarele cat. 7—12 de la Pnyx. De asemenea, asemănările de grafie — litere mari, conturate clar, ca și forma prescurtată a numelui includ exemplarul nostru în clasa numerotată de Virginia Grace — Ic. Aceeași autoare propune identificarea numelor din această clasă cu cele ale unor fabricanți din perioada veche a timbrajului thasian. Unul dintre aceștia Κλεοφ (άνης) este considerat a fi același producător care figurează alături de eponimul Δαμάστης ¹⁵ în același complex. Yvon Garlan¹⁶ consideră că cele două elemente (pastilă, stea), prezente constant într-un număr mai mare de exemplare cu a treia componentă variabilă, sunt „simboluri eponimice”. Ele au fost identificate în atelierele de la Kalonero și Keramidi și încadrate grupe cronologice F (350—340).

Din păcate, inconsistența lotului de care dispunem, comparabilă poate numai cu a celui de la Tomis¹⁷, nu îngăduie estimări cantitative concludente. Dar, dacă pentru Callatis s-a subliniat deja caracterul accidental al documentelor thasiene de tip vechi, pentru Orgame (Argamum) preconizăm totuși desfășurarea unui comerț organizat pentru această perioadă¹⁸, foarte aproape de modelul histrian. Semnificativ în acest sens ni se pare prezența foarte slabă a grupeii datate în intervalul 315—290, reprezentată doar prin Κρατισώνας , care semnalează probabil același moment de regres înregistrat pe tot litoralul românesc al Mării Negre.

SINOPE

Lotul sinopeean este cel mai bine plasat din punct de vedere numeric în raport cu celelalte centre contemporane lui. Cu toate acestea, este dificil de operat o ierarhizare valorică a preferințelor de consum, în primul rând datorită naturii produselor comercializate, iar în al doilea rând datorită hazardului descoperirilor. Existența simultană a piețelor de consum a produselor din Sinope cu cele din Thasos sau Rhodos, a fost explicată de I.B. Brașinski¹⁹ prin faptul că produsul de bază al exportului sinopeean era uleiul de măsline și nu vinul, în felul acesta fiind anulată concurența dintre centrele exportatoare.

¹⁴) V. Grace, 1956, p. 127.

¹⁵) *Ibidem*, p. 132, cat. 29.

¹⁶) Yvon Garlan, BCH, 1986, Suppl., 13, p. 261.

¹⁷) Livia Buzoianu, 1986.

¹⁸) Cantitatea relativ ridicată a amforelor șampilate din această perioadă, găsite în 1990—1991 într-un singur tumul, ca și informația cu privire la cele 100 de amfore din tumulul menționat de către Canarache, alături de piesele prezente aici, prilejuiesc această afirmație.

¹⁹) I.B. Brașinski, *Antičnii gorod*, Moscova, 1963, p. 138, și nr. 29.

Prezența remarcabilă a ambalejelor sinopeene pe parcursul secolului III a. Chr. în toate centrele pontice și nu numai, reflectă un consum deosebit al uleiului ambalat la Sinope. Este de presupus că acest fenomen nu poate fi străin de impactul cu noua mentalitate penetrată prin intermediul armatelor macedonene, știut fiind faptul că acest produs era frecvent folosit în igiena personală a soldatului (hoplit sau cavaler).

Către aceeași sugestie trimite și numărul crescând de lekythoi (cunoscute ca vase pentru ulei) din descoperirile funerare din aceeași perioadă.

Păstrând însă discuția în limitele referitoare la cronologia sitului cercetat, semnalăm descoperirea unui exemplar din gr. I (360—330, cf. Grakov, SA, 2, 1974, p. 60—67) cu numele astynomului *Ἀισχίνης* și simbol „vultur pe delfin”. Acesta a fost găsit în aceeași secțiune și la aceeași adâncime cu ștampila eponimului thasian *Τηλέμαχος*. Asocierea lor nu permite însă și alte observații, în condițiile în care, depunerile elenistice nu au fost surprinse într-o dispunere stratigrafică clară. Piesa rămâne, deocamdată, un unicat pentru tot nordul Dobrogei.

Absența grupelor cronologice II și III se înscrie în contextul general creat de numărul destul de limitat al numelor — în raport cu etapele următoare — documentat și în celelalte colonii vest-pontice. Că aceste produse au circulat și în partea nordică a Dobrogei, dacă nu în teritoriul acestei cetăți, cel puțin în zona ei de influență se verifică prin prezența unor nume, specifice acestor grupe, la Sarichioi²⁰, dar ponderea lor este foarte scăzută.

Mai bine reprezentată este grupa a IV-a cronologică, cu 8 nume din 22, dar, din punct de vedere al frecvenței unor astynomi, grupa V domină. Este important de notat că, dintr-un total așa de redus, unele nume din această grupă sunt înregistrate numeric foarte aproape de celelalte loturi:

1) *Πυθόχρηστος* ὁ Ἀπολλωνίδου 5 ex.; 9 — Histria; 8 — Tomis; 6 — Callatis

2) *Ἰκέσιος* ὁ Βακχίου 4 ex.; 4 — Histria; 4 — Tomis; 8 — Callatis

3) *Ζήνις* ὁ Ἀπολλοδώρου 4 ex.; 8 — Histria; 5 — Tomis; 6 — Callatis

Conform incidențelor puse în valoare prin cercetările de la Albești, recent au fost avansate de către cercetătorii acestui sit unele propuneri de datare.²¹ Pentru astynomi *Ἰκέσιος* ὁ Βακχίου și *Ἀντίπατρος* ὁ Νίκωνος se propune plasarea activității lor spre sfârșitul grupei a V-a datorită asocierii lor, în aceeași contexte, cu eponimii rhodieni datați în jurul mijlocului secolului III a. Chr. Acestui grup i se adaugă și numele astynomului *Ζήνις* ὁ Ἀπολλοδώρου atestat cu nume de producători comune cu ale altor astynomi din gr. a V-a, majoritatea cu *Ἰκέσιος* ὁ Βακχίου. Acestor ipoteze le găsim un suport convingător în contextul întâlnit de curând în săpăturile de la Doljman. În încăperea din sectorul Faleză Est, degajată parțial de către Mi-

²⁰) cf. Irina și Ernest Oberländer Târnoveanu, Peuce, 8, 1980, p. 104, cat. 57—58 — ultimii doi astynomi din gr. III; Vasilica Lungu, Dacia NS 35, 1991, cat. 24, astynomul *Κούρulos*, gr. IIIb.

²¹) Vezi Adrian Rădulescu, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu Pontica 21—22, 1988—1989, p. 36.

hacla Mănucu Adameşteanu, în anul 1991 (vezi volumul de față), au fost descoperite mai multe amfore de Sinope, împreună cu figurine de teracotă și ceramică West Slope. Numele de astynomi care marcau aceste amfore sunt:

- 'Ιξέσιος ὁ Βακχίου
- Ζήνις ὁ Ἀπολλοδώρου
- Ποσιδεῖος ὁ Θεαρίωνος

Așadar, considerăm că regroupările sugerate pe baza descoperirilor de la Albești sunt argumentate în ambele sensuri: atât apropierea dintre astynomii amintiți, cât și datarea lor către sfârșitul grupei a V-a.

CONCLUZII

Coroborând informațiile rezultate din analiza ștampilelor pe amfore cu cercetările arheologice întreprinse în perimetrul fortificat al așezării de la Dolojman, obținem următoarele date:

1) a doua jumătate a secolului IV a. Chr. mai puțin identificată stratigrafic, este asigurată de un număr semnificativ de exemplare thasiene. Prezența singulară a ștampilei din Sinope, datată în gr. I, nu este nici ea lipsită de importanță. Apariția unui număr relativ ridicat de piese în intervalul cuprins între al doilea și al treilea sfert al secolului IV a. Chr. ne îngăduie să bănuim o continuare a etapei de prosperitate subliniată pentru primul sfert al secolului IV a. Chr. (cf. Mihaela Mănucu Adameşteanu²²) sau prima jumătate a secolului (cf. Maria Coja²³);

2) următorul moment, la fel de bine marcat, se plasează în intervalul cuprins între al doilea și al treilea sfert al secolului III a. Chr. în care se concentrează cel mai mare număr de ștampile din lotul nostru;

3) în continuarea lui, sfârșitul secolului III — începutul secolului II a. Chr., căruia îi aparțin unele complexe cercetate în interiorul fortificației, este completat cu prezența amforelor din Rhodos, Chersones, grupul Zenon B;

4) încă lipsit de repere stratigrafice și sărac în indentificări de materiale specifice rămâne sfârșitul secolului IV — începutul secolului III a. Chr. Limitindu-ne doar la circulația amforelor ștampilate, se poate observa că datele statistice din centrele pontice amintite prezintă procentaje reduse pentru această perioadă, comparativ cu celelalte etape. Acesta este un aspect care, din punct de vedere istoric, s-a explicat adesea prin starea de conflict instaurată între Lysimach și orașele pontice²⁴. Evenimentele tulburi, prelungite pe durata mai multor ani (322, data atribuită năvălirii lui Lysimach în ținuturile din Tracia — 291, anul eliberării lui Lysimach din captivitate, de către Dromichete)²⁵ au determinat o diminuare, dacă nu chiar

²²) Vezi în volumul de față.

²³) Maria Coja, *BMI*, 40, 3, 1972, p. 36.

²⁴) Gheorghe Poenaru-Bordea, *BCH*, 1986, Suppl. 13, p. 350.

²⁵) Cf. Diodor, *XVIII*, 14, 2, și *XXX*, 12, 1.

o stagnare a importurilor în zonă. Probabil că tot aici trebuie căutată o explicație și pentru prezența destul de slabă a produselor sinopeene din primele trei grupe cronologice, comparativ cu creșterea spectaculoasă înregistrată de grupele IV—V.

O situație paradoxală o creează prezența în cantități impresionante a amforelor din Heraclea Pontică, identificate în partea de sud a Dobrogei, în special în perimetrul Callatis-Albești. Conform dovezilor arheologice de aici, acest grup atinge cote maxime, situându-se la Albești chiar pe primul loc²⁶.

O posibilă explicație ne-o poate oferi mențiunea lui Memmon cu privire la participarea unei armate din Heraclea Pontică, sub conducerea lui Clearchos, la campania lui Lysimach îndreptată împotriva geților:

Κλέαρχος δὲ ἀνδρωθεὶς ἤδη τῆς τε πόλεως ἤρχε, καὶ πολέμοις οὐκ ὀλίγοις, τὰ μὲν συμμαχῶν ἄλλοις, τὰ δὲ καὶ τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ ἐξητάζετο. ἐν οἷς καὶ κατὰ Γετῶν Λυσιμάχῳ «συ»στραθέντος τῆς αἰχμαλωσίας ἐκείνου καὶ αὐτὸς ὕστερον τῇ Λυσιμάχου προνοίᾳ ἀφίετο.

(F. Gr. Hist. III B, p. 341)

În aceste condiții este posibil ca prezența trupelor lui Clearchos să fi favorizat pătrunderea directă și în cantități semnificative a mărfurilor din Heraclea ambalate în amfore, sub formă de provizii necesare întreținerii lor.

În ce măsură evenimentele istorice au afectat sau nu oscilațiile cantitative ale unuia sau altuia dintre centrele exportatoare de amfore, identificate în Dobrogea, rămâne totuși unul dintre obiectivele viitoarelor cercetări. Deocamdată, menționăm doar faptul că, sub aspect cantitativ, nordul Dobrogei rămâne în continuare defavorizat, numărul ștampilelor heracleene situându-se sub 20 de exemplare.

CATALOG

MENDE

1. Ștampilă-gemă (monedă)

1. MDD — Tulcea, inv. 39308, Cap Dolojman, 1985, groapă în N₆ cap de femeie în profil.

Similară cu exemplarul cat. 222, Phyx, datat către sfârșitul secolului V. a. Chr., cf. V. Grace, *Hesperia*, Supl. 10, p. 172; *Histria* 1977, săpătură M. Coja Sg., carourile 1—2 — 1,59 (informație A. Avram, 1993).

THASOS*

1. Ștampilă rectangulară anepigrafă

2. MDD — Tulcea, inv. 42881, Cap Dolojman, 1975, SII.

— cap de bărbat cu barbă, în profil

D. B. Șelov, *MIA*, 53, 1956, p. 131, fig. 1/5 și p. 133, Y. Garlan, *BCH*, 1985, fig. 1/8 și p. 729.

A. Avram, *Importul anforelor thasiene ...* 1992 (teza de doctorat, în manuscris) menționează 2 exemplare similare la *Histria* (cat. 7) (în continuare, în text, Avram, 1992) cca. 410—390.

²⁶) Adrian Rădulescu, Maria Bărbulescu, Livia Buzoianu, *Pontica* 19, 1986, p. 36.

* numerele însoțite de asterisc reprezintă producători thasieni.

II. *Ștampile de tip vechi*

3. MDD — Tulcea, inv. 42890, Cap Dolojman, 1987, passim

'Αριστειδη(ς)[Θασι(,...)] 'Αρισταγόρης*

pasăre

— gr. F, Garlan, 1986; cca. 355—340, Avram, 1992

4. MDD — Tulcea, inv. 43215, Cap Coloiman, 1975, SII, camera II.

Θε[όφι]λος* Δ[αμάστης Θασι(,...)]

sfinx

gr. F. Garlan, 1986, (atelier Keramidi). Bon, 242; cca. 355—340, Avram, 1992

5. MDD — Tulcea, inv. 43213, Cap Dolojman, pssim, Faleză

Σκύμ(νο)|*uacat|ς Θασι(,...) Μ[έ(γω ν)]

broască

gr. F, Garlan, 1986 (atelier Molos) Histria, A. Avram, 1992, cat. 68, cca. 355—340.

6. MDD — Tulcea, inv. 42878, Cap Dolojman, passim.

[Σκ]ύμ(νο)|*uacat|ς Θασι(,...) [Μέ(γω ν)]

broască

7. MDD — Tulcea, inv. 43214, Cap Dolojman, pssim, Faleză.

[Σ]κύμ(νο)|*uacat|[ς Θασι(,...) Μέ(γω ν)]

broască

8. MDD — Tulcea, inv. 43621, Cap Dolojman, 1990, passim.

Φα νο|κ(...) Νύ|μ φων*

pasăre cu capul întors

gr. F. Garlan 1986 (atelier Keramidi).

9. MDD — Tulcea, inv. 43210, Cap Dolojman, 1982, Basilica III, zid navă

$$\Theta \Lambda \begin{matrix} N[\acute{\omicron}\mu]\varphi\omega\nu \\ \text{cocos} \rightarrow M \\ \Phi[\alpha\nu\omicron\alpha(,...)] \end{matrix} \quad (?)$$

gr. F. Garlan, 1986.

10. MDD — Tulcea, inv. 2709, Cap Dolojman, 1986, passim.

Λαγέτας*|Θα|σι(,...)

seceră, frunză

Μέγω ν

gr. G. Garlan, 1986, Bon 1092 restituit pentru Pridik, 1917, p. 50, nr. 309. Histria, A. Avram 1992, cat. 143 = Canarache, cat. 50.; cca. 340—330.

11. MDD — Tulcea, inv. 43211, Cap Dolojman, 1992, passim, Faleză.

Θασίωv

semilună, pastilă, stea

Αίσχρ[ίωv]

P răsturnat, Gr. F., Garlan, 1986, Pridik, 1917, p. 36, cat. 7, M. Coja, BCH, Suppl. 13, 1986, cat. 17, Histria, A. Avram, 1992, cat. 118, cca. 355—340.

12. MDD — Tulcea, inv. 42892, Cap Dolojman, 1971, SII, lac, caroul 5—6, —2,40

Θασ[ίωv] Πίσχγ[όρης] ...



vas, strigiliu, arc în tolbă

în etnicon, Σ răsturnat

Bon 1847 (2 exemplare) cu legenda ilizibilă completată de Garlan, 1986, — gr. F, p. 262 — cu ajutorul exemplarului de la Sarichioi, cf. Irina și Ernest Oberländer Târnoveanu, Pence, 8, p. 98, cat. 27. Simbolul „arc în tolbă” este considerat de Garlan ca simbolul eponimic pentru tipurile de ștampile cu un singur nume — cel al fabricantului — atribuite perioadei vechi a timbrajului thasian.

13. MDD — Tulcea, inv. 42883, Cap Dolojman, 1968, SII caroul 18, —0,70.

Θασίωv Ηρο[φωv]



litera A

Bon 1615, M. Debidour, BCH, 1986, Suppl. 13, p. 322, regravat peste Τιμαρχίδα; cca. 320—315, A. Avram, 1992, cat. 231 = Canarache 112, pl. XV/8.

14. MDD — Tulcea, inv. 42893, Cap Dolojman, 1975, SII, zid grec.

[Αρ]ότ[εω]

câine

Bon 241. Y. Garlan, 1986, p. 249, fig. 35/e; cca. 335—330, idem, Revue des études grecques, Tome CV, n. 500—501, p. 148; Histria, A. Avram, 1992, cat. 179, (cca. 330—325).

III. Ștampile „recente”

15. MDD — Tulcea, inv. 42889, Cap Dolojman, 1975, SII.

[Θασίωv]

pasăre →

[Α]ρέτωv

Bon 247, cca. 325—320, A. Avram 1992, cat. 189 (7 exemplare)

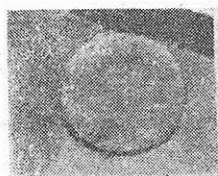
16. MDD — Tulcea, inv. 42882, Cap Dolojman, SII, lac, carourile 3—7. — 2,80, cca. 315—310.

[Τ]ηλέμαχος Θασ[ίωv]



triskel

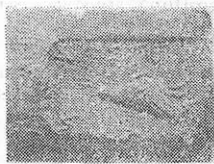
A. Avram, 1992, cat. 267 (3 exemplare) I = Canarache cat. 61, cca. 315—310. M. Mirčev, Amfronite pečati et muzeja vāv Varna, Sofia, 1958, nr. 46.



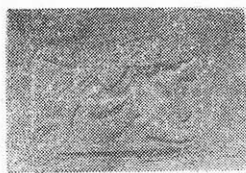
1



2



3



4



5



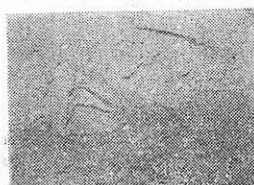
6



7



8



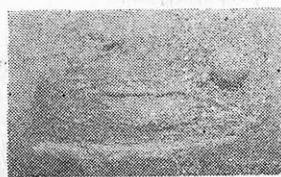
9



10



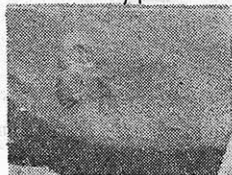
11



12



13



14



15

Planşa I

17. MDD — Tulcea, inv. 42884, Cap Dolojman, 1968, SII, caroul 9, —1,70

Θασίων

pasăre ←

Κρατιστ[ῶ(ναξ)]

Bon 1014, cca. 310—300, cf. A. Avram, 1992.

18. MDD-Tulcea, inv. 42887, Cap Dolojman, passim

Θασίων

spic ←

Κρατινος

Bon 1006, atelier Keramidi, cf. Garlan, 1986; V. Lungu, Dacia, 35, 1991, cat. 15 (Sarichioi); cca. 290—285, cf. Avram 1992.

19. MDD-Tulcea, inv. 42312, Cap Dolojman, 1971, passim

Κύχρις

vâslă

Θασίων

A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, Dacia, 32, 1—2, 1988, cat. 22, Callatis, A. Avram, SCIVA, 39, 3, 1988, cat. 7, Histria, A. Avram, 1992, cat. 381, cca. 285—275.

IV. ȘTAMPILE CU SIGMA LUNAR

20. MDD-Tulcea, inv. 42891, Cap Dolojman, passim

Θασίων

furcă

Πρηξι[πολις]

Sigma lunar. Histria. V. Canarache, cat. 64, corectat de A. Avram, 1992, cat. 413 (cca. 275—270), Callatis, M. Gramatopol, Gh. Poenaru, Bordea, 1969, cat. 145; L. Buzoianu, N. Chelută Georgescu, Pontica, 16, 1983, p. 161, cat. 8.

21. MDD-Tulcea, inv. 42866, Cap Dolojman, 1972, SII, lac, caroul 5, strat.

Θασίων

pasăre

Πυθίων

Πυθίων VI, Vamvouri Ammoudia, Garlan 1986, fig. 40/m; cca. 275—270, cf. A. Avram, 1992.

22. MDD-Tulcea, inv. 42885, Cap Dolojman, passim

Θασίων

thymiatieron

Πυθίων

Bon, 1482, Πυθίων IV. Histria, V. Canarache, cat. 68=A. Avram, 1992 (3 exemplare), cat. 420, (cca. 275—270).

23. MDD-Tulcea, inv. 42888, Cap Dolojman, SII, lac, caroul 5, strat.

[Θασί]ων

tirs cu panglici

[Δια]γόρας

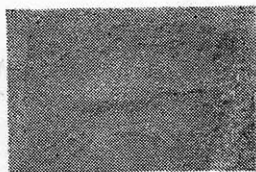
Bon 612, A. Avram, Gh. Poenaru Bordea, 1988, cat. 34—36, cca. 260—255, cf. A. Avram, 1992.



16



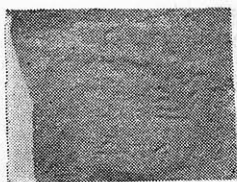
17



18



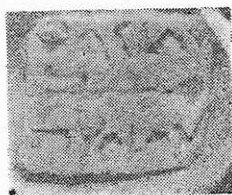
19



20



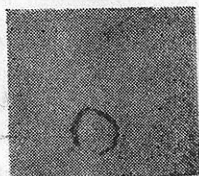
21



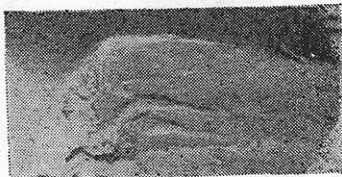
22



23



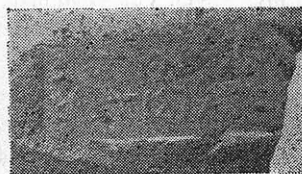
24



25



26



27

Planșa II

V. ȘTAMPILE anepigrafe

24. MDD-Tulcea, inv. 42879, Cap Dolojman, 1978, Basilica III, nava centrală



— primul sfert al secolului IV a. Chr, cf. V. Grace, Phyx II, Hesperia, Suppl. 10, p. 171, cat. 215.

SINOPE

gr. I. 370—346

25. MDD-Tulcea, inv. 42877, Cap Dolojman, SII, lac, caroul 6, — 2, 72—5, 80

[Αἰσ]χίνεω
 ὅσ[τυνόν]του
 Ποσειδωνίου] vultur pe delfin

— retrograd; Αἰσχίνης I. N. Conovici, 1993, cat. 17. Pridik, p. 85, cat. 470.

gr. IV, 284—262

26. MDD-Tulcea, inv. 42870, Cap Dolojman, 1973, SII, caroul 7—8, —I.50—2, 40

Πρωτός
 ἄστυνόν[μου] cap divinitate
 Κρατιστάρχου

N. Conovici, 1993, cat. 88. Histria, V. Canarache, cat. 377; Pridik, p. 83, cat. 438.

27. MDD-Tulcea, inv. 42875, Cap Dolojman, 1990, passim.

Δτός
 ἄστυνόνμου cap divinitate
 Κρατιστάρχου

28. MDD-Tulcea, inv. 43204, Cap Dolojman, 1990, passim.

Ἄραβος
 ἄστυνόνμου corn
 Ἀντιμάχου

Ἀντιμάχος II (Θευπεΐθου) N. Conovici 1993, cat. 89.; M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, Dacia, 13, 1969, cat. 375; M. Coja, 1986, cat. 81; A. Avram, SCIVA, 39, 3, 1988, cat. 43—44, N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, 1989, cat. 41—44.

29. MDD-Tulcea, inv. 42861. Cap Dolojman, 1981, Siv —0, 90

ἄστυνόνμου
 Ἀντιμάχου corn
 Νυκίας

30. MDD-Tulcea, inv. 42318, Cap Dolojman, 1983, Basilica III, strat.

ἄστυνόνμου
 Αἰσχίνου ciorchine
 Ἄραβος

Αἰσχίνης IV (Ἰλπίος) N. Conovici, 1993, cat. 90, Callatis; M. Gramatopol, Gh. Poenaru, Bordea, Dacia, 13, 1969, cat. 344.

31. MDD-Tulcea, inv. 42869, Cap Dolojman, 1978, SII, caroul 6, —0, 80

ἄστυνόνμου
 Αἰσχίνου ciorchine
 Ἄραβος

idem cat. 30.

32. MDD-Tulcea, inv. 43682, Cap Dolojman, 1990, Faleză Est-passim.

[ἄστυ]νόμου
[Ἐκα]ταίου tirs cu panglici

Ἐκκαταῖος II (Ἀμαράχου) N. Conovici, 1993, cat. 91. Histria, V. Canarache, cat. 256; M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, 463–470; Gh. Poenaru Bordea MMC, tom 7–8, 1974–1975, p. 7; N. Conovici, Crișan Mușeteanu, SCIV, 26, 4, 1975 (Pietroiu – Borcea); M. Coja, 1986, cat. 90.; Callatis, A. Avram, N. Conovici, Gh. Poenaru Bordea, *op. cit.* 118 – bibl. 44 exemplare; A. Avram, 1988, cat. 70–71; Albești, A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Chelufă-Georgescu, Pontica 21–22, cat. 179, 1988–1989. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru-Bordea, 1989, cat. 56–58.

33. MDD-Tulcea, inv. 42867, Cap Dolojman, 1971, SII, lac, carourile 5–7, –I, 15.

[ἄστυνόμου]
Ἀθημητρίου cap de divinitate
Κτήσεων

Ἀθημητριος III, gr. IV, N. Conovici, 1993, cat. 92.; V. Canarache 245; M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, cat. 432; A. Avram, 1988, cat. 65. Pridik, p. 66, cat. 88. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru-Bordea, 1989, cat. 79–82.

34. MDD-Tulcea, inv. 42859, Cap Dolojman, 1990, Zonă cuptoare-passim.

[ἄστυνόμου]
[Ἀθημητ]ρίου cap de divinitate
[Ἡρακλ]είδης

Pridik, cat. 85. Callatis, A. Avram, 1988, cat. 62. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru Bordea, 1989, cat. 73.

35. MDD-Tulcea, inv. 43216

ἄστύννομος
Ἀριστίων satir, spre dreapta
Μιθραδάτης

sigma lunar, gr. IV, N. Conovici, 1993, cat. 94. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru-Bordea, 1989, cat. 117.

36. MDD Tulcea, inv. 42858, Cap Dolojman, SII, caroul 5, val. 2–2, 25

ἄστυνόμου
Ἀέοντος leu culcat
Νικίας

dublă imprimare, gr. IV, N. Conovici, 1993, cat. 95. Pridik, p. 73, cat. 239.

37. MDD-Tulcea, inv. 43222, Cap Dolojman, 1991, C. 10, 1,05–1,15.

ἄστυνόμου
[Ἀ]έοντος leu culcat
[Σ]άγγρις

sigma lunar.

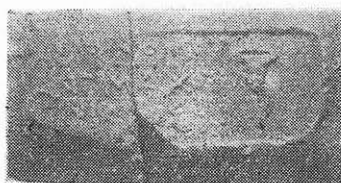
38. MDD-Tulcea, inv. 42862, Cap Dolojman, 1975, SII, camera 2.

Μιθραδάτου
ἄστύννομος pasăre
Ἰκέσιος

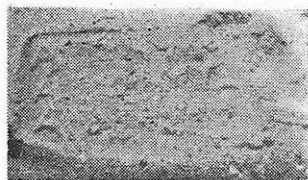
sigma lunar, gr. IV, N. Conovici, 1993, cat. 96. Ἰκέσιος II; C. Matei, Pontica, 19, 1986, p. 263 – cat. I (Tașaul), Pridik, p. 93, cat. 643. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru-Bordea, 1989, cat. 163.



28



29



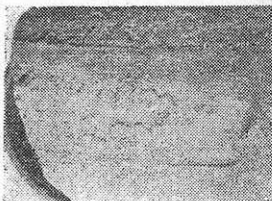
30



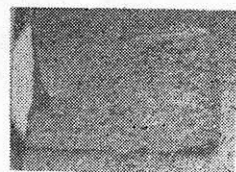
31



32



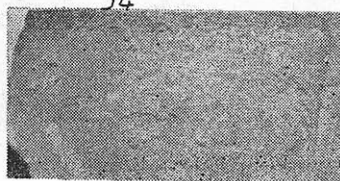
33



34



35



36



37

Planșa III

39. MDD-Tulcea, inv. 43617, Cap Dolojman, Necropolă — Tumul VI, strat,

[N]ικίας
[ξ]στυνόμου pasăre
[']κεσίου

sigma lunar. Pridik, p. 94, cat. 679.

gr. Va (261—245)

40. MDD-Tulcea, inv. 42863, Cap Dolojman, 1972, SII, caroul I, —I, 00

ἀστυνομούν[τος]
Ἀπολλοδώρου cap Heracles?
τοῦ Διονυσίου

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 102, Ἀπολλόδωρος III. A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, 1988—1989, cat. 334 (Albești).

41. MDD-Tulcea, inv. 42860, Cap Dolojman, 1977, zonă cuptoare, passim.

ἀστυνόμου
Πυθοχρήστου acrostil
τοῦ Ἀπολλωνίδου
Ἑρμαῖος

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 104.

42. MDD-Tulcea, inv. 42871, Cap Dolojman, passim.

ἀστυνόμου
Πυθοχρήστου
τοῦ Ἀπολλωνίδου acrostil
Μένων

L. Buzoianu, 1981, cat. 44 (Tomis).

43. MDD-Tulcea, inv. 42853, Cap Dolojman, 1977, passim.

ἀστυνόμου
Πυθοχρήστου
τοῦ Ἀπολλωνίδου acrostil
Πρῶτος

V. Canarache, cat. 336.

44. MDD-Tulcea, inv. 42856, Cap Dolojman, 1987, passim.

[ἀστυνόμου
Πυθοχρήστου]
τοῦ Ἀπολλωνίδου acrostil
Στέφανος

N. Conovici, M. Irimia, Dacia, 35, 1991, cat. 81.

45. MDD-Tulcea, inv. 42872, Cap Dolojman, 1973, SIIa, caroul 7—8, —2,20—2,80.

[ἀστυνόμου
Πυθοχρήστου
τοῦ Ἀπολλωνίδου] acrostil

46. MDD-Tulcea, inv. 42866, Cap Dolojman, 1987, Faleză Est, passim.

ἀστυνομούντος
Χορηγίωτος τοῦ
Λεωμέδον — Nike in quadrigă
τος Μενίσκος

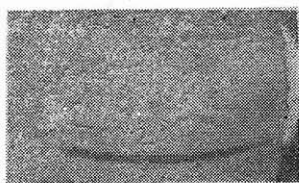
gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 105. N. Conovici, Al. Avram, Gh. Poenaru-Bordăa, 1989, cat. 220.



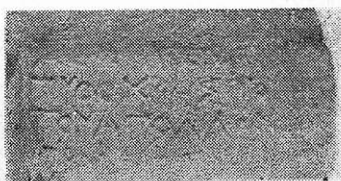
38



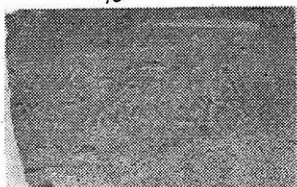
39



40



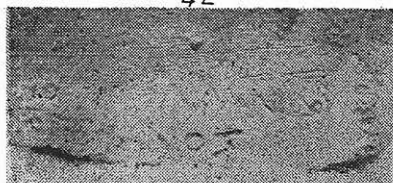
41



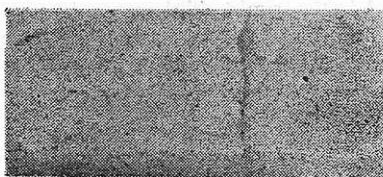
42



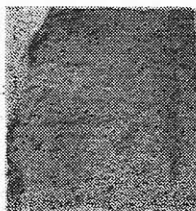
43



44



46



47



48



49

47. MDD-Tulcea, inv. 43217, Cap Dolojman, 1987, Faleză Est, la est de cuptor.
—0.80 —0.90, umplutură.

[ἀστυνομοῦ] ντος
[Χορηγίων] τοῦ
[Λεωμέδον —] Nike în quadrigă
[τος Μενίσκος]

48. MDD-Tulcea, inv. 42868, Cap Dolojman, 1978, SIC, caroul 7—8, —1, 30

ἀστυνομοῦτος
Ἀντιπάτρου
τοῦ Νικωνος proră
Εὐμάχος

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 106. Ἀντιπάτρος 1 (Νικωνος); N. Conovici, M. Irimia, 1991, cat. 84 (Satu Nou).

49. MDD-Tulcea, inv. 42857, Cap Dolojman, SII, umplutură.

[ἀστυ] νόμου
[ἡκεσί] ου τοῦ proră
Βαχ χίου
Εὐμ[ά]χου

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 107; N. Conovici, M. Irimia, 1991, cat. 100—101.

50. MDD-Tulcea, inv. 43221, Cap Dolojman, passim.

[ἀστυνόμου]
[ἡκεσίου τοῦ]
Βαχ χίου proră
Κλεαίνετος

N. Conovici, M. Irimia, 1991, cat. 99.

51. MDD-Tulcea, inv. 43683, Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₁₀, —1, 85—2, 20

[ἀσ] τυνόμου
[ἡκε] σίου τοῦ proră
Βαχ χίου
Μέν[ω]ν

V. Canarache, cat. 284, L. Buzoianu, 1981, cat. 34, N. Conovici, M. Irimia, 1991, cat. 95, 103.

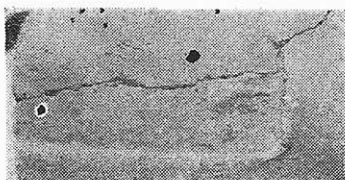
52. MDD-Tulcea, inv. 42854, Cap Dolojman, 1968, SII, umplutură.

ἀσ[τυνόμου]
ἡκε[σίου τοῦ]
[Βαχ χίου] proră?

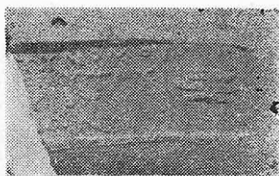
53. MDD-Tulcea, inv. 42864, Cap Dolojman, 1974, SII, passim.

ἀστυ[νόμου
Ζήν[ι]ος τοῦ
Ἀπολ[οδώρα]
Ἀκορ[ν]ος] trofeu

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 109.; Histria, V. Canarache, cat. 265. Pridik, p. 69, cat. 159—160.



50



51



52



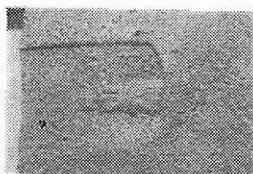
53



54



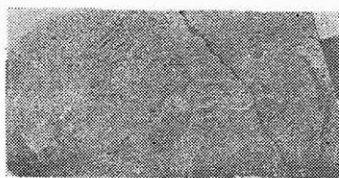
55



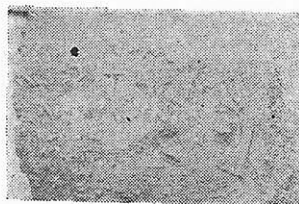
56



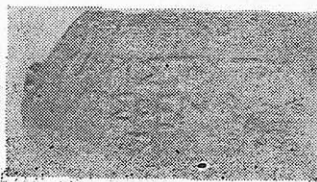
57



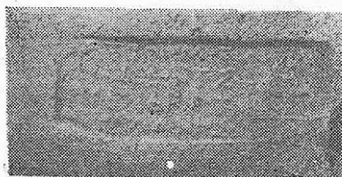
58



59



60



61

Planșa V

54. MDD-Tulcea, inv. 43684, Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₁₀, -1,85-2, 10

ἄστυνόμου
Ζήνιος τοῦ
Ἀπολλοδώρου trofeu
Ἑρμῶν

55. MDD-Tulcea, inv. 42873, Cap Dolojman, 1971, SII, lac, carourile 5-7, -1, 15

ἄσ	τυνόμου	trofeu?
Ζή	νιος τοῦ	
Ἀπ	ολλοδώρου	
Μέ	νων	

N. Conovici, M. Irimia, 1991, cat. 122 (Satu Nou).

56. MDD-Tulcea, inv. 42876, Cap Dolojman, 1977, Basilica III, nava centrală, nivel, 0.50-0.60.

[ἄστυνο]	μοῦντος	trofeu
Ζήνιος	τοῦ	
Ἀπολλοδ	ώρου	
Πρω	τος	

M. Coja, 1986, cat. 112 (Histria), A. Avram, 1988, cat. 104, (Schitu).

57. MDD-Tulcea, inv. 43685, Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₁₀, -2, 60.

[ἄστυνόμου]	divinitate masculină cu cornucopia? sprijinită de o coloană
[Ποσι]δείου τοῦ	
[Θεαρί]ωνος	
[Διονύσι]ος	

gr. Va, N. Conovici, 1993, cat. 110; Histria, V. Canarache, cat. 325.

58. MDD-Tulcea, inv. 43623, Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₁₀, -2, 60

[ἄστυνόμου]	divinitate masculină cu cornucopia sprijinită de o coloană
[Ποσι]δείου τοῦ	
[Θεα]ρίωνος	
Δώρος	

M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, cat. 571.

gr. Vb (cca. 245-230)

59. MDD-Tulcea, inv. 42865, Cap Dolojman, 1979, S_I, Basilica III, sub pavaj.

ἄστυνόμου	ornament la pupa
[Ἄ]νθεστηρίου	
[τοῦ] Νουμηνίου	
[Κ]τήρων	

gr. Vb, N. Conovici, 1993, cat. 112.

60. MDD-Tulcea, inv. 43219, Cap Dolojman, 1982, Basilica III, navă.

[ἄσ]τυνόμου	ciorchine
Εὐχαρίστου τοῦ	
Καλλισθένου	
[Μί]δας	

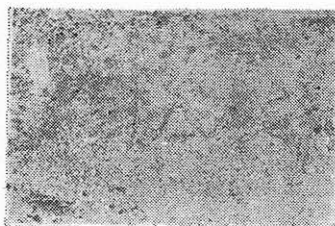
gr. Vb, N. Conovici, 1993, cat. 114



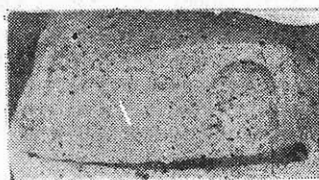
62



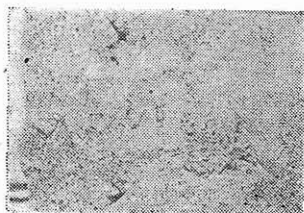
63



64



65



66



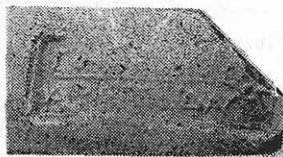
67



68



69



70

Planșa VI

61. MDD-Tulcea, inv. 42855, Cap Dolojman, 1971, SII, lac, carourile 5-7, -1, 15

ἀστυνόμου
 Λεωμέδοντος
 τοῦ Ἐπιδήμου călăreț cu lance
 Ἀπολλώνιος

gr. Vb, N. Conovici, 1993, cat. 115; M. Coja, 1986, cat. 120; M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, cat. 590.

62. MDD-Tulcea, inv. 42874, Cap Dolojman, 1968, SII, caroul 6, -0, 35

ἀστυνόμου
 Λεωμέδοντος
 τοῦ Ἐπιδήμου călăreț cu lance
 Βάκχιος

63. MDD-Tulcea, inv. 43687, Cap Dolojman, 1991, C₇, N₂, -0. 60-1, 40.

ἀστυνόμου
 Ἐκχατρίου τοῦ
 Πόσιδου

gr. Vb, N. Conovici, 1993, cat. 119 Ἐκχατρίος III

ȘTAMPILE DE PRODUCĂTORI

64. MDD-Tulcea, inv. 43686. Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₁₀, -1. 85-2, 10

→ Ἰδης
 cap de bărbat cu barbă

gr. IV-Va

65. MDD-Tulcea, inv. 43220, Cap Dolojman, 1975, passim.

Ἰπώτου ←
 cap de bărbat cu barbă

gr. IV-V. Simbolul este realizat în aceeași manieră cu Κράτων.

ȘTAMPILE NECLARE

66. MDD-Tulcea, inv. 42852, Cap Dolojman, 1971, SII, lac, caroul 5, -1. 40

..... μού
 του

N răsturnat

RHODOS

gr. I (ante 240)

67. MDD-Tulcea, inv. 39309, Cap Dolojman, 1985, groapă în N₆

Σώτα
 Α

Σώτας este atestat la Koroni împreună cu eponimul Λύσανδρος, datat anterior apariției lunilor (ante 240), cf. V. Grace, Hesperia, 32, 1963, n. 3, p. 333, și p. 328, nota 20. Conform noilor emendări propuse de S., Rotroff, Akten... .., 1988, p. 173-178, - materialul ceramic de la Koroni se datează (post 287 - Menon's Cistern) - cca. 260.

gr. II

68. MDD — Tulcea, inv. 43688, Cap Dolojman, 1990, Faleză Est, —0,80

Ἐπὶ Πυρρυνία Δαλίου

floare

Πυρρυνία II. datat la sfârșitul grupei II (a doua jumătate a secolului III) cf. V. Grace, M. Savvatianou Pétropoulakou, Délos, 27, 1970, E₁₂.

gr. III (Pergam)

69. MDD — Tulcea, inv. 43689, Cap Dolojman, 1990, passim.

Ἐπὶ Κλεωνόμου

Θεομοφορίου

eponimul apare la Pergam (cat. 1097—1108), la Villanova, cf. Maiuri, p. 259 s. XXXII; datat 197 sau 195; cf. Inđ Nicolau, Jean-Yves Empereur, BCH, suppl. 13, p. 516, cat. 2; ultima datare — 198, cf. V. Lungu, Dacia, NS 34, 1990, cat. 7 și p. 211—212.

70. MDD — Tulcea, inv. 42902, Cap Dolojman, passim,

Πανόμου

stea

Ἀριστείδα

Pergam, cat. 887—890 (cu alte luni); gr. III (205—175).

HERACLEEA PONTICA

71. MDD — Tulcea, inv. 42897, Cap Dolojman, 1973, Sita, carourile 7—8, —2,40 —2,80.

Ἀριστ(ο)

κράτη()

V. Canarache 460, ultimul sfert al sec. IV, cf. A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, Pontica, 19, 1986, p. 42.

72. MDD-Tulcea, inv. 42892, Cap Dolojman, 191, SII, passim.

Μένη(ς)

Histria, Canarache, cat. 472; Callatis, M. Gramatopol — Gh. Poenaru, cat. 834—838; în aceeași serie cu Ἀριστοκράτης I, conform asocierii lor, în contextele de la Albești, cu epnimi rhodieni anteriori menționării lunilor pe ștampile, cf. A. Rădulescu, M. Bărbulescu, L. Buzoianu, loc. cit, p. 142; prima jumătate a secolului III.

73. MDD-Tulcea, inv. 43690, Cap Dolojman, 1991, Faleză Est, C₃, vegetal.

Παι[ρι—]

Φ[αν—]

E.M. Štaerman, MIA, 25, p. 390, fig. 1/7 și p. 393 identifică două nume: Pairisades și Fanagor. Este însă vorba de un singur nume Παιριζάνης, prezent la Satu Nou într-un context din al doilea și al treilea sfert al sec. III (informație, N. Conovici).

CHERSONES

74. MDD-Tulcea, inv. 39936, Cap Dolojman, 1986, Basilica III, nava centrală

Πολυ[τράτου]

Σ[αυτονόμου]

gr. II (250—200); L. Buzoianu, N. Cheluță-Georgescu, Pontica, 16, p. 182, cat. 91, cu bibliografie.



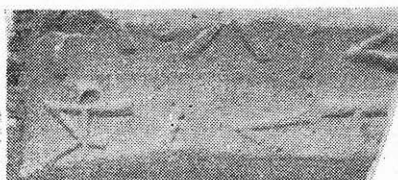
71



72



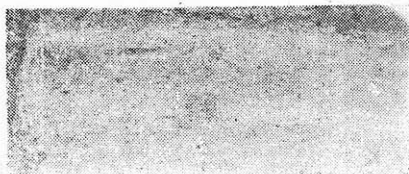
73



74



75



76



77



78



81



79



80



82

Planșa VII

75. MDD-Tulcea, inv. 42900, Cap Dolojman, passim.

Ἀθανάτου
εἰς ἐμπόριον

sigma lunar, 220—180. Histria, V. Canarache, cat. 484, și p. 209, gr. III; Callatis, M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, cat. 873 — identic; L. Buzoianu, N. Chelujă-Georgescu, Pontica, 16, p. 182, cat. 89, cu bibliografie; M. Coja, 1986, cat. 167.

76. MDD-Tulcea, inv. 42907, Cap Dolojman, passim.

[Νάωνος]
ἄστου[όμου]

Histria, V. Canarache, cat. 492. Callatis, M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, 1969, cat. 896—900; a doua jumătate a secolului III a.c., cf. V.V. Borisova, NE, tom XI, 1974, p. 118—119.

77. MDD — Tulcea, inv. 42905, Cap Dolojman, passim.

ΞΕ

Toartă cu dimensiuni reduse, în secțiune = $3 \times 2,3$ cm. Pastă bej-căramizie, în secțiune mai intensă, cu particule de mică, nisip și calcar. I.B. Brașinski, 1980, Pl. XXXIII, cat. 760, prima jumătate a secolului III.

AKANTHOS

78. MDD — Tulcea, inv. 42896, Cap Dolojman, passim

$\frac{\Pi}{\Xi} \left| \frac{E}{E} \right.$

Histria, V. Canarache, cat. 805 (2. ex.); datare largă, între 330 și începutul sec. III, cf. Maria Nicolaidou Patera, BCH, suppl. 13, 1986, p. 485—490, sau Catherine Rhomipoulou, în același volum, p. 479—483.

79. MDD — Tulcea, inv. 42880, Cap Dolojman, 1973, SIIa, carourile 7—8, —1,50 —2,40, ante 330 — început sec. III.

GRUPUL ZENON

80. MDD — Tulcea, inv. 42895, Cap Dolojman, 1968, passim.

Ζην()

Histria, V. Canarache, cat. 814. Sfârșitul sec. III — începutul sec. II, cf. V. Grace, Hesperia 54, I, 1985, p. 19 și nota 46. (Middle Stoa).

PROVENIENȚĂ INCERTĂ

81. MDD — Tulcea, inv. 39871, Cap Dolojman, 1986, Faleză Est, passim.

EY

Toartă cu dimensiuni reduse în secțiune = $3,4 \times 2$ cm. Pasta căramizie, densă cu numeroase particule de mică și, mai ales, calcare (Akanthos?).

82. MDD — Tulcea, inv. 42905, Cap Dolojman, passim.

MO

Pastă cenușie, densă, cu particule dese, de nisip, calcare și mică.

LISTA PRESCURTĂRIILOR DIN CATALOG*

- Avram, A., 1988 — *Amfore și țig'e șampilate din colecția „Dr. Horia Slobozianu” SCIVA*, 3, 39, p. 287—313.
- Avram, A., Poenaru-Bordea, Gh., 1988 — *Nouveaux timbres amphoriques thasiens de Callatis, Dacia*, NS, 32, 1—2, p. 27—35.
- Avram, A., 1992 — *Importul amforelor șampilate thasiene la Histria* (teză de doctorat, mss.).
- Borisova, V.V. — *Keramičeskie kleima Hersonesa i klassifikačija Hersoneskih amfori*, NE, 11, p. 99—124.
- Buzoianu, L., 1981 — *Considerații asupra șampilelor sinopeene de la edificiul roman cu mozaic, Pontica*, 14, p. 133—152.
- Buzoianu, L., Chelută-Georgescu, N., 1983 — *Șampile de amfore inedite de la Callatis, Pontica*, 16, p. 149—188.
- Coja, M., 1986 — *Les centres de production amphorique identifiés à Istros Pontique*, BCH, Suppl. 13, p. 417—450.
- Conovici, N., Mușățeanu, C., 1975 — *Câteva torți șampilate de amfore elenistice din jud. Ia-lomița și sud-vestul Dobrogei*, SCIV, 26, 4, p. 542—545.
- Conovici, N., Irimia, M., 1991 — *Timbres amphoriques et autres inscriptions céramiques découverts à Satu-Nou (com. Oltina, dép. de Constanța)*, Dacia, 35, p. 139—175.
- Conovici, N., 1993 — *Cronologia relativă și absolută a amforelor șampilate sinopeene cu nume de astynomi* (teză de doctorat, mss.).
- Debidour, M., 1986 — *En c'assant les timbres thasiens*, BCH, Suppl. 13, p. 311—334.
- Garlan, Y., 1985 — *Un remblai thasien du IV^e siècle avant notre ère*, BCH, 2, p. 727—746.
- Garlan, Y., 1986 — *Quelques nouveaux ateliers amphoriques à Thasos*, BCH, Suppl., 13, p. 229—276.
- Grace, V., Savvatiannou-Pétrapoulakou, 1970 — *Les timbres amphoriques grecs. Exploration archéologique de Délos*, 27, L'ilot de la Maison des Comédiens, Paris.
- Gramatopol, M., Poenaru-Bordea, Gh., 1969 — *Amphora Stamps from Callatis and South Dobruđa*, Dacia, NS, 13, p. 127—282.
- Lungu, V., 1990 — *Nouvelles données concernant la chronologie des amphores rhodiennes de la fin du III^e siècle au début du II^e siècle av. J.C.*, Dacia, NS, 34, p. 209—217.
- Lungu, V., 1991 — *Nouveaux timbres amphoriques de Sarichici (dép. de Tulcea)*, Dacia, NS, 35, p. 185—188.
- Maiuri, A., 1921—1922 — *Una fabbrica di anfore rodie*, Annuario Sc. Arch. At. 4—5, p. 249—269.
- Matei, C., 1986 — *Cercetări arheologice pe țărmul lacului Tașaul*, Pontica, 19, p. 263—265.
- Nicolaou, I., Emperarur, J.-Y., 1986 — *Amphores rhodiennes du Musée de Nicosia*, BCH, Suppl., 13, p. 515—532.
- Nicolaidou-Patera, M., 1986 — *Un nouveau centre de production d'amphores timbrées en Macédoine*, BCH, Suppl., 13, p. 485—490.
- Oberländer-Târnoveanu, I.-E., 1980 — *Aspecte ale civilizației geto-dacice din Dobrogea în lumina cercetărilor din așezarea de la Sarichici (sec. IV—II î.e.n.)*, Peuce, 8, p. 77—141.
- Poenaru-Bordea, Gh., 1974—1975 — *Amfore șampilate din Callatis în colecția Muzeului Militar Central, MMC*, tom. 7—8, p. 7.
- Rădulescu, A. Bărbulescu, M., Buzoianu, L., 1986 — *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța): Heraclea Pontică*, Pontica, 19, p. 33—60.
- Rădulescu, A. și colab., 1988—1989 — *Importuri amforice la Albești (jud. Constanța): Sinope*, Pontica, 21—22, p. 23—90.
- Schuchardt, C., 1902 — *Die Inschriften von Pergamon. Altertümer von Pergamon*, 8, 2, Berlin.
- Štaerman, E.M. — *Keramičeskie k'eima iz raskopok Mirmekia i Tiritaki*, MIA, 25.

* Nu apar în această listă lucrările citate și în articolul semnat de L. Buzoianu (vezi mai departe, în acest volum) și care folosesc aceeași prescurtare.

LA CIRCULATION DES AMPHORES ESTAMPILLÉES DANS LA ZONE DE CAPUL DOLOJMAN

Résumé

Les fouilles méthodiques sur le site antique d'Orgame ou Argamum selon son nom grec ou latin (comm. de Jurilovca, dép. de Tulcea) ont mis au jour un lot de timbres amphoriques susceptibles de fournir quelques données intéressantes au sujet de la chronologie de l'établissement. Il nous semble donc raisonnable de publier ici cette suite d'anses estampillées, dont la plupart viennent des horizons d'époque hellénistique. Toutefois, dans les contextes stratigraphiques fermés, ces vestiges sont rares du fait des interventions d'époque romaine ultérieure qui ont profondément endommagé les couches des périodes précédentes — grecque classique et hellénistique. De ce fait, on retrouve parfois des timbres grecs parmi les fragments de céramique romaine.

Le nombre réduit des tessons timbrés n'offre guère d'indications statistiques susceptibles de définir les courants du circuit commercial et d'en évaluer l'importance relative. Comme il ne s'agit là que d'anses d'amphores estampillées, l'ensemble de cette catégorie céramique n'y est représenté que partiellement.

Si la présence de quelques centres grecs de production amphorique est attestée suffisamment sur le site pour témoigner d'une relation commerciale, on ne saurait par contre conclure que d'autres centres (Paros, Knidos, Cos, etc.) ne s'y sont jamais manifestés: leur absence documentaire peut fort bien s'expliquer par le hasard des trouvailles.

Comme il résulte de ce qui a été dit ci-dessus, il n'est pas question de tirer une interprétation concernant le flux commercial grec avec la cité d'Orgame à l'époque hellénistique, mais simplement de prendre note de la signification historique des timbres. D'autre part, ainsi que le montrent les notes 5, 6 et 7, il serait urgent de pratiquer des recherches visant à augmenter le nombre des amphores timbrées de Chios et de Thasos trouvées ensemble dans un tumulus d'Orgame.